Maa- ja metsätalousministeriö
Jord- och skogsbruksministeriet
Ministry of Agriculture and Forestry

Noora Herranen, hallitussihteeri
Elina Auri, johtava asiantuntija

Valiokuntamuistio: hallituksen esitys eduskunnalle saaristolaiksi

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi saaristolaki. Voimassa oleva, yli 45 vuotta vanha laki kumottaisiin. Hallitusohjelmaan sisältyy kirjaus saaristolain päivittämisestä. Esityksen tavoitteena on edistää saariston elinvoimaa ja vastata muuttuneeseen toimintaympäristöön saaristossa ja yhteiskunnassa. Uudella lailla vahvistettaisiin saaristoasioiden huomioon ottamista päätöksenteossa sekä turvattaisiin saariston palveluita ja yhteyksiä. Esityksen vaikutukset kohdistuisivat erityisesti saariston vakituisiin asukkaisiin, mutta esityksessä otetaan huomioon myös kausiasukkaat, joiden merkitys saariston elinvoimaisuudelle on kasvanut viime vuosikymmenien aikana. Saaristolain kokonaisuus edistäisi lähtökohtaisesti saariston asukkaiden yhdenvertaisuutta mantereella asuvaan väestöön nähden.

Saaristolakia sovelletaan meri- ja järvialueilla sijaitsevaan saaristoon. Saaristo jaettaisiin ulko-, väli- ja sisäsaaristoon. Lakia sovellettaisiin lisäksi saaristomaisiin manneralueisiin, jotka sijaitsevat vesistöjen läheisyydessä ja ovat voimakkaasti vesistöjen rikkomia. Saariston jakamisessa luokkiin käytettäisiin apuna Suomen ympäristökeskuksen julkaisemaa saaristoluokitusta.

Ehdotetussa laissa säädettäisiin kuntien ja hyvinvointialueiden velvollisuudesta huolehtia siitä, että saariston vakituisilla asukkailla on käytettävissään palvelut saariston erityisolot huomioon ottaen, sekä valtion velvollisuudesta edistää digitaalisten palveluiden saatavuutta saaristossa. Voimassa olevassa laissa on ollut vastaavat säännökset. Esityksellä ei lisättäisi eikä laajennettaisi kuntien ja hyvinvointialueiden tehtäviä nykyisestä, vaan tarkoituksena olisi kiinnittää huomiota jo voimassa olevien velvoitteiden toteutumiseen saaristoalueilla. Digitaalisten palveluiden saatavuuden edistäminen tapahtuisi olemassa olevan rahoituksen puitteissa. Digitaalisten palveluiden saatavuuden edistäminen saaristossa tulisi esimerkiksi ottaa huomioon, kun suunnitellaan olemassa olevan rahoituksen kohdentamista. Esimerkiksi EU:n maaseuturahoitusta on jo nyt kohdennettu alueille, joilla tietoliikenneyhteyksien markkinaehtoinen rakentaminen ei toteudu. Kuten voimassa olevassa laissa, myös uudessa laissa säädettäisiin siitä, että saariston erityisolosuhteet on otettava huomioon tuen tarvetta lisäävänä tekijänä muun lainsäädännön tukitoimien suunnittelussa ja kohdennuksessa.

Laissa säädettäisiin kokonaan uutena asiana saariston elinvoiman kehityksen ja erityispiirteiden huomioon ottamisesta saaristoa koskevassa päätöksenteossa. Pykälässä säädettäisiin erilaisista tavoista, joilla kunnat, hyvinvointialueet ja valtio voisivat ottaa elinvoiman huomioon päätöksenteossa. Viranomaisiin kohdistuvat vaikutukset riippuisivat siitä, miten ne ottaisivat käyttöön laissa esitettyjä keinoja.

Esitykseen sisältyy saaristokuntia koskeva säännös, jonka mukaan saaristokunniksi määritettäisiin ne kunnat, joissa saaristo-olot ovat olennaisena esteenä kunnan kehitykselle. Erityisestä syystä saaristokuntaa koskevia säännöksiä voitaisiin soveltaa myös muun kunnan saaristo-osaan. Valtiovarainministeriö maksaa saaristokunnille ja -osakunnille korotettua peruspalveluiden valtionosuutta saaristoisuuden perusteella, sillä palveluiden järjestäminen saariston asukkaille tuottaa kunnalle lisäkustannuksia. Koska saaristokuntaa koskevan säännöksen sisältöä ei muutettaisi nykyisestä, kunnille ei aiheutuisi taloudellisia vaikutuksia.

Lisäksi esitykseen sisältyy saaristoisia hyvinvointialueita koskeva pykälä, jossa säädetään saaristoisten hyvinvointialueiden määrittämisestä saaristoisuuspisteytyksen perusteella. Pisteytyksessä otetaan huomioon saariston vakituiset asukkaat ja kausiasukkaat, heidän osuutensa koko hyvinvointialueen väestöstä sekä saariston pinta-ala kyseisellä hyvinvointialueella. Valtioneuvoston asetuksella annetaan tarkempia säännöksiä pisteytyksestä sekä luettelo saaristoisista hyvinvointialueista. Säännökset vastaisivat kuitenkin valtiovarainministeriön rahoituslakipaketti III:ssa

voimassa olevaan saaristolakiin tehtyjä muutoksia, jotka vahvistettiin heinäkuussa 2026, eikä tällä esityksellä siis olisi siihen nähden uusia vaikutuksia. Muutoksen vaikutuksia on arvioitu hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta sekä saariston kehityksen edistämisestä annetun lain muuttamisesta annetussa hallituksen esityksessä (HE 56/2026, muutoslait 690/2026 ja 691/2026).

Laissa ehdotetaan säädettäväksi valtion velvollisuudesta huolehtia yhteysalusliikenteen järjestämisestä niin, että ulko- ja välisaaristossa olisi käytettävissä vakituisen asumisen kannalta välttämättömät palvelut. Palveluiden olisi oltava joustavat sekä maksuttomat tai hinnaltaan kohtuulliset. Liikenne- ja viestintäministeriön asetuksella voitaisiin säätää yhteysalusliikenteen maksuista. Asetusta ei ole kuitenkaan tällä hetkellä suunniteltu annettavan. Säännökset vastaisivat monelta osin nykytilaa, mutta ne olisivat aiempaa yksityiskohtaisempia. Jatkossa reittien ja liikennöintialueiden suunnittelussa olisi otettava huomioon vakituisen asumisen lisäksi saariston kausiasutuksen ja elinkeinotoiminnan tarpeet. Yhteysalusliikenteen palveluita koskevaan säännökseen ehdotetaan lisättäväksi viittaus valtion talousarvioon. Ehdotettu muotoilu selkeyttäisi saaristolain reunaehtoja yhteysalusliikenteen osalta, mutta se ei muuttaisi nykytilaa.

Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi kokonaan uudesta varautumisvelvollisuudesta, joka koskisi yhteysalusliikenteen palveluntuottajia. Palveluntuottajien olisi varauduttava poikkeustilanteisiin ja normaaliolojen häiriötilanteisiin sekä huolehdittava, että toiminta jatkuu mahdollisimman häiriöttömästi niiden aikana. Palveluntuottajien olisi laadittava varautumissuunnitelma. Esitykseen sisältyvällä yhteysalusliikenteen palveluntuottajan varautumisvelvollisuutta koskevalla säännöksellä ei arvioida olevan merkittäviä taloudellisia vaikutuksia palveluntuottajille. Esityksen valmisteluhetkellä yhteysalusliikenteessä toimii viisi palveluntuottajaa, joita jo nykyiset sopimukset velvoittavat poikkeustilainteisiin varautumisen ja esimerkiksi vara-alusten osalta. Varautumisvelvoite ei lähtökohtaisesti vaatisi esimerkiksi uusia investointeja tai merkittäviä muutoksia toimintaan.

Laissa ehdotetaan säädettäväksi myös avustuksesta saariston luonnon, maiseman ja kulttuuriympäristön hoitoon. Avustuksilla edistettäisiin saariston perinteisen kulttuuriympäristön, luonnon ja maiseman säilymistä. Elinvoimakeskukset myöntäisivät avustuksen hakemuksesta valtion talousarvion rajoissa valtionavustuslain mukaisena valtionavustuksena vastaavasti kuin aiemminkin.

Lisäksi laissa ehdotetaan säädettäväksi, että saaristoa ja siihen kuuluvia vesialueita koskevissa alueidenkäyttölain mukaisissa kaavoissa ja muissa suunnitelmissa on otettava huomioon saaristolaissa säädetyt tavoitteet. Alueidenkäyttölain käsittely eduskunnassa on kesken. Valiokuntaa pyydetään valiokuntakäsittelyn aikana lisäämään uuden alueidenkäyttölain säädösnumero saaristolain 12 §:ään, jos alueidenkäyttölaki on vahvistettu, tai vastaavasti voimassa olevan alueidenkäyttölain (132/1999) säädösnumero, jos alueidenkäyttölain käsittely ei ole edennyt. Saaristolailla arvioidaan olevan jatkossakin myönteisiä ympäristövaikutuksia, mutta käytännössä nykytila säilyisi.

Laissa ehdotetaan säädettäväksi lisäksi valtioneuvoston velvollisuudesta saattaa eduskunta ajan tasalle antamalla eduskunnalle saariston tilanne- ja kehityskuva. Velvollisuus olisi uusi. Maa- ja metsätalousministeriö vastaisi tilanne- ja kehityskuvan valmistelusta.

Lisäksi laissa säädettäisiin aiempaa vastaavasti parlamentaarisesta saaristoasian neuvottelukunnasta, jonka valtioneuvosto asettaisi. Saaristoasiain neuvottelukunnan toiminnan säilyttäminen edistäisi saaristoasioiden huomioon ottamista ja tiedonkulkua. Saaristoasiain neuvottelukunta toimisi edelleen maa- ja metsätalousministeriön yhteydessä. Laissa ehdotetaan säädettäväksi kuitenkin myös siitä, että saaristopolitiikan toteutus ja seuranta kuuluisivat toimialallaan kullekin ministeriölle. Käytännössä näin on toimittu tähänkin asti, mutta asiasta säädettäisiin nyt myös saaristolaissa.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan pääosin 2.1.2027. Varautumisvelvollisuutta koskeva säännös tulisi kuitenkin voimaan kuuden kuukauden kuluttua lain voimaantulosta, jotta palveluntarjoajilla olisi riittävästi aikaa noudattaa uutta velvollisuutta.